

## Käsiteanalyysia ja yllätyksettömiä klassikoita

Jyri Vuorinen, *Estetiikan klassikoita*. Suomalaisen kirjallisuuden seura — WSOY, Juva 1993. 414 s. 138 mk.

Kiinnostus estetiikkaan filosofian osa-alueena on selvästi lisääntynyt viime vuosien aikana. Syitä kiinnostuksen lisääntymiseen voidaan jäljittää monelta suunnalta. Tyytymättömyys rationaalisuutta yksipuolisesti korostavaan länsimaiseen filosofiaan on kääntänyt katseet aistisuutta painottavaan estetiikkaan. Erällä modernin filosofian alueilla on inhimillistä kulttuuria alettu tarkastella erilaisten symbolijärjestelmien muodostamana kokonaisuutena, jolloin taide on noussut tasavertaiseksi maailmanhahmottavaksi tieteen rinnalle. (Erinomaista esimerkkinä voidaan mainita amerikkalaisen, Ernst Cassirerilta vaikutteita saaneen, Nelson Goodmanin filosofinen tuotanto.) Lisäksi kiinnostus fenomenologiaan ja hermeneutiikkaan on voimakkaasti lisääntynyt, mikä on avannut aivan uusia, kiehtovia näkymiä myös estetiikan ja taiteen filosofian kehittämiselle. Tämä estetiikan kentässä tapahtuva kiinnostava liikehdintä on taustanani arvioidessani Jyri Vuorisen teosta *Estetiikan klassikoita*.

Suomalaisen estetiikan piirissä Vuorisen teos asettuu suppeaan mutta velvoittavaan perinteeseen, sillä lähtökohtansa erilaisuudesta huolimatta se saa vertailukohdakseen muun muassa Yrjö Hirnin ja Eino Krohnin estetiikkaa käsittelevät teokset. Vuorinen itse huomauttaa, että toisin kuin Hirnillä ja Krohnilla, hänellä on selkeänä pyrkimyksenään kirjoittaa estetiikan historiallinen esittely, joka keskittyy kauneuden ja taiteen käsitteisiin. Ehkä Hirnin ja Krohnin avaralla tyyllillä olisi kuitenkin ollut jotain annettavaa hänen tarkastelutavalleen. Esipuheessaan tekijä ilmoittaa myös kirjoittavansa nimenomaan estetiikan historiaa, mikä tarkoittaa, että esiteltyjä ajattelijoita ei pyritä tarkastelemaan aikakau-

sien muun ajattelun tarjoamassa kontekstissa. Tässä on mielestäni teoksen suurin puute. Estetiikan ja taiteen filosofian kysymykset ovat niin erottamattomasti kietoutuneet, toisaalta filosofian ja tieteen, toisaalta kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kehityksen yleisempiin kysymyksiin, että näistä irrallaan ne jäävät väkisin vaille tarpeellista ja merkityksen antavaa kasvualustaa. Niinpä esimerkiksi Vuoriselle itselleen tärkeät termit ”kauneus”, ”taide”, ”estetiikka”, ”kauneuden filosofia” ja ”taiteen filosofia” saivat aivan uudenlaista dynamiikkaa ja merkityksellisyyttä, jos niitä tarkasteltaisiin laajemmissa filosofian, tieteen ja kulttuurin tarjoamissa yhteyksissä.

Rakenteellisesti teos on jaoteltu kahteentoista jaksoon siten, että johdannon ja jälkisanojen välissä esitellään järjestyksessä ”kymmenen kärjessä”: Platon, Aristoteles, Plotinos, Tuomas Akvinolainen, Alexander Baumgarten, David Hume, Immanuel Kant, G.W.F. Hegel, Leo Tolstoi ja Monroe C. Beardsley. Monessa suhteessa ongelmallista kuten myös yllätyksetöntä joukkoansa — Tolstoi on ilahduttava poikkeus — tekijä ei erityisemmin perustele. Valinta näyttää heijastavan ajatusta, että jättäiläisten hartioilta näkee kauemmaksi. Jos edellä mainittujen filosofien keskinäistä painoarvoa vertaillaan itse kullekin uhratun sivumäärän perusteella, voidaan todeta, että Vuorisen maailmassa on kolme ylitse muiden; Kant, Hegel ja Tolstoi.

Tehdyissä valinnoissa ei sinällään ole moitteen sijaa, heijastavathan ne jo kanonisoitua estetiikan historiasta kirjoittamisen perinnettä. Tässä tapauksessa eräs ongelma nousee kuitenkin erityisen selkeästi esiin, sillä jättäiläisten harteilta näkee ehkä kauemmaksi, mutta samalla yksityiskohdat hämärtyvät, ja se, mikä on lähellä, jää katveeseen. Viittaa tässä nyt erityisesti siihen vilkkaaseen ja elinvoimaiseen keskusteluun, jota tällä hetkellä käydään estetiikan kentällä esimerkiksi fenomenologian, hermeneutiikan tai poststruktuurismin piirissä, mutta joka ei millään tavalla heijastu Vuorisen teoksesta. Tämä keskusteluhan tar-

joaisi tuoreita näkökulmia myös moniin hänen esittelemiinsä filosofeihin. Toisaalta se voisi haastaa esittämään kysymyksen pitäisikö pitää klassikoiden kivi-jalustalla ajoittain vaihtaa. Sillä kun jotkut on valittu, kiinnittyy huomio välttämättä myös niihin, jotka eivät ole tulleet valituiksi. Omalla kohdallani Vuorisen teos klassikkovalintoineen herätti seuraavia pohdintoja.

Minkä tahansa opinalueen historian kirjoittamisen kannalta on tärkeää minkälainen kirjoittamisen muoto valitaan. Lopputuloksen yhtenäisyydelle ja kiinnostavuudelle on merkitystä esimerkiksi sillä, minkälaisen teemojen ympärille esitys rakennetaan ja missä määrin tekijä uskaltaa antautua omakohtaisen kirjoittamisen varaan. Vuorisen teoksen lähestymistavoissa on erotettavissa kaksi selkeää linjaa: toisaalta pitäytyminen käsiteanalyysiin ja toisaalta tekstin rakentaminen hyvin runsaiden suorien lainausten varaan. Jälkimmäinen piirre tekee teoksesta erittäin raskaasti luettavan ja paisuttaa sitä kohtuuttomasti. Lainauksia karsimalla teosta olisikin voinut tyypistää ainakin sadan sivun verran ilman, että sisältö olisi siitä kärsinyt. Päinvastoin, sanottava olisi tiivistynyt ja tekijän oma ääni olisi tullut selkeämmin ja jäsentyneemmin esiin. Tällaisena lopputulos on väkisinikin fragmentaarinen eivätkä esitellyt ajatukset asetaudu vuoropuheluun keskenään. Fragmentaarisuutta on omiaan lisäämään se, ettei tekijä ole halunnut sitoa valitsemiensa ajattelijoiden näkemyksiä laajempiin filosofisiin ja kulttuurisiin yhteyksiin.

Myös valittu käsiteanalyttinen lähtökohta tuottaa joitakin ongelmia. Vuorinen tarkastelee klassikkojaan toisaalta taiteen filosofian toisaalta kauneuden filosofian näkökulmasta, jolloin keskeiseksi kysymykseksi muodostuu se, millä tavalla kauneuden ja taiteen käsitteet määrittyvät heidän filosofioissaan. Koska näitä käsitteitä tarkastellaan ikäänkuin sisäisestä näkökulmasta kunkin ajattelijan filosofiaan nähden, peittyy samalla näkyvistä joitakin olennaisen tärkeitä seikkoja. Ensinnäkin kauneuden ja taiteen

käsitteiden kautta on filosofian historiassa etsitty vastausta hyvin eritasoiisiin kysymyksiin, jotka ovat kuuluneet niin metafysiikan ja tieto-opin kuin filosofisen antropologiankin alueelle. Niinpä esimerkiksi Vuorisen itsensä tekemä lyhyt vertailu Tuomas Akvinolaisen ja David Humen välillä olisi tullut verrattoman paljon ymmärrettävämmäksi, jos Vuorinen olisi esittänyt perustavaa laatua olevan kysymyksen: Mikä on se yleinen filosofinen ja maailmankuvallinen tausta, jossa kyseiset filosofit pohtivat kauneuden ja taiteen problematiikkaa? Käsiteanalyysiin pidättäytyvä tarkastelutapa tuottaa helposti myös sen toisen ja edelliseen liittyvän filosofisen harhan, että filosofit näyttävät ikäänkuin puhuvan samasta asiasta, vaikka vastauksia todellisuudessa etsitään hyvin erilaisiin ja eritasoiisiin ongelmiin. Muun muassa Gilles Deleuze varoittaa filosofeja tästä vaarasta.

Vuorisen valitsemille klassikoille en halua esittää mitään vaihtoehtoista klassikkojen listaa, koska suppean ryhmän valitseminen on joka tapauksessa mielivaltaista. Eräitä huomioita haluan kuitenkin kirjata liittyen lähinnä klassiseen saksalaiseen filosofiaan, jonka painoarvo myös tekijällä itsellään selvästi korostuu. Olisiko Kantin jälkeistä estetiikkaa ja taiteen filosofiaa voinut painottaa millään muulla tavalla, kuin sitomalla se näin leimallisesti Hegelin hahmoon. Järkäleet ovat järkäleitä, mutta hämmennystä kuitenkin herättää, ettei teoksessa mainita edes nimeltä esimerkiksi Friedrich Schellingiä. Hän sentään rakentaa systeeminsä taiteen filosofian kivijalalle ja hänen vaikutuksensa estetiikkaan on ollut merkittävä. Estetiikan myöhemmän kehittymisen kannalta nousee — vähintäänkin Hegelin tasoiseksi hahmoksi — myös Friedrich Schiller, joka Vuorisen teoksessa jää hyvin niukkojen huomioiden varaan. Laajempi näkökulma 1800-luvun saksalaiseen filosofiaan olisi antanut myös oivallisen perustan pohtia ”estetiikan” ja ”taiteen filosofian” keskinäistä suhdetta ja näihin termeihin sisältyvää problematiikkaa.

Toinen huomioni liittyy edellä sanottuun ja koskee 1900-luvun estetiikkaa. Oman vuosisatamme filosofeista Vuorinen nostaa estetiikan klassikoksi Monroe C. Beardsleyn. Millään tavalla aliarvioimatta Beardsleyn esteettisten kirjoitusten merkitystä voidaan kuitenkin kysyä, edustaisvatko jotkut muut hahmot paremmin sitä muutosprosessia, joka leimaa aikamme esteettistä keskustelua. Beardsleyn valinta on luonnollisesti ymmärrettävissä tekijän käsiteanalyttisen lähtökohdan kautta, mutta eikö estetiikan energia löydy tällä hetkellä muualta kuin analyttisen estetiikan alueelta. Schellingin ja Schillerin nostaminen Hegelin rinnalle olisi avannut vaihtoehtoisia näkökulmia myös oman aikamme esteettiseen keskusteluun, sillä eräät heidän keskeisistä kysymyksistään ovat aktualisoituneet viime vuosikymmeninä käydyissä fenomenologisissa ja hermeneuttisissa keskusteluissa. Kääntäessään katseensa kauniin tai taiteen käsitteiden abstrakteista pohdinnoista itse elämään, jossa kaunis ja taide ainoastaan ovat mahdollisia, estetiikka on samalla osoittanut elinvoimansa. Oman aikamme vaihtoehtoisia klassikoita voidaan mainita useitakin, mutta ainakin Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer ja Theodor Adorno ovat filosofisella toiminnallaan osoittaneet, että estetiikka on myös elävää perinnettä.

Edellä esitettyjen kriittisten arvioiden tarkoitus ei ole sumentaa Vuorisen teoksen ansioita. Olen tietoisesti pidättäytynyt kriitikkisäni hyvin yleisellä tasolla, koska Vuorisen esitystavan muoto ei mielestäni tarjoa hedelmällistä lähtökohtaa yksityiskohtaisemmalle tarkastelulle. Esimerkiksi hänen tekemänsä useat käsiteanalyysit ovat kyllä sinällään kiinnostavia, mutta jäävät vaille elävää kosketusta estetiikan todellisuuteen. Olen myös lukenut *Estetiikan klassikoita* valmiina esityksenä estetiikan historiasta, ja kritiikkini nousee tästä lukutavasta. Teosta voidaan kuitenkin lukea myös julkaistuna luentomuistiinpanoina, jolloin sen fragmentaarisuus ja luonnosmaisuus ei samalla taval-

la häiritse. Kaiken kaikkiaan teos osoittaa, että Vuorinen on tehnyt paljon töitä esittelemiensä klassikoiden kanssa tutustumalla omakohtaisesti alkuperäisiin lähteisiin. Jo lähteiden laajuus sinällään ansaitsee kiitosta. Esitely teos herättääkin odotuksia ja toiveita, että Vuorinen joskus julkaisee jäsentyneemmän estetiikan esityksen, jossa estetiikan klassikoita tarkastellaan myös laajemmissa filosofian ja historian tarjoamissa konteksteissa.

Erna Oesch

n&n

## Ajatteleva silmä näkee paremmin

Maurice Merleau-Ponty, *Silmä ja mieli*. (*L'œil et l'esprit*, 1960.) Suomentanut Kimmo Pasanen. Taide, Helsinki 1993. 96 s. 113 mk.

Maurice Merleau-Ponty on ranskalaisen fenomenologian varsinainen luova ajattelija, jonka vaikutus on ollut pinnan alla suurempi kuin kenenkään ranskalaisen ajattelijan viime sodan jälkeen. Hän oli yhteiskunnallisesti osallistuva, mutta ei kuitenkaan uhrannut ajattelemista politiikalle, kuten teki hänen kuuluisampi aikalaisensa Jean-Paul Sartre.

Merleau-Ponty syntyi Rochefortissa 1908, oli professorina Sorbonnessa ja vuodesta 1952 Collège de Francesta. Merleau-Ponty kuoli odottamatta 1961.

On helppo yhtyä Michel Foucaultin arvioon, että Merleau-Pontyn tuotanto osoittaa juuri 50-luvun lopussa keskittymisen, syventymisen ja uuden tien merkkejä; me emme ilmeisesti saaneet tästä filosofista kaikkea sitä, mitä hänellä olisi ollut sanottavana. Ranskalainen fenomenologia olisi mahdollisesti hyvinkin erilaista nyt, mikäli Merleau-Ponty ei olisi kuollut ennen aikaan. Erityisesti *asioihin itseensä* on ollut myöhemmin vaikea päästä: myöhempi ranskalainen